

Gafe kɔ̀kɔ̀kɔ̀w

Nin gafe in labaaracogo.	4	Ɔ̀lebila-kuma	6
Kunnafoɔni damadɔ̀w ka ɔ̀sin dugumiseɔnw keneyabaarakelaw ma7			
Ɔ̀n ye keneyabaarakela ye dugumiseɔnw kɔ̀kɔ̀?	7	Baara min ka kan ka ke, o be waleya cogodi ani a be damine ni fen jumen na?	18
Kun caman b'an bali k'an mako don an ka keneya la	12	Furaw takun ani u tata hake	23
Aw y'aw ka sigidamɔ̀gɔ̀w jatemine	14	Ɔ̀leta baara waleyalenw be dɔ̀n cogodi? (Segeɔ̀segeɔ̀li)	25
Ka baara ke ni an yere bolokɔ̀rɔ̀minenw ye walasa ka makow ɔ̀nabɔ̀	17	Ka dɔ̀nniya sɔ̀rɔ̀ mɔ̀gɔ̀lakalan sen fe Keneyabaarakela be i n'a fɔ̀ karamɔ̀gɔ̀	26
		Nin gafe in labaaracogo ɔ̀man	33
Sigida 1 Farafinɔ̀furaw keli: kecogo ɔ̀man ani kecogo jugu41			
Farafinɔ̀fura minnu be se ka bana furake	41	A be dɔ̀n cogodi ko fura dɔ̀w ka ɔ̀ni walima u man ɔ̀ni?	47
Mɔ̀gɔ̀w dalen don hakilina minnu na	42	Jiri minnu be ke ka mɔ̀gɔ̀ furake	50
An dalen don fura caman na k'a sɔ̀rɔ̀ olu de b'an bana	44	Kɔ̀kɔ̀kɔ̀li ani fiyeɔ̀li	56
Subagaya	44	Mun be bana bila mɔ̀gɔ̀ la?	59
Ɔ̀nininkaliw n'u jaabiw an taabolo ani farafinɔ̀fura dɔ̀w kan	46		
Sigida 2 Bana minnu dɔ̀n man di ka bɔ̀ kɔ̀kɔ̀kɔ̀n na59			
Bana suguyaw	60	Mɔ̀gɔ̀w be bana minnu ke kelen ye u forobatɔ̀gɔ̀w fe, o banaw be dɔ̀n ka bɔ̀ kɔ̀kɔ̀kɔ̀n na cogo di?	64
Bana minnu bɔ̀len don olu danfaraw dɔ̀nni geleyaw	63	Farigan walima farikalaya	67
		Ɔ̀nininkaliw	72
Sigida 3 Banabagatɔ̀ lajɔ̀cogo72			
Keneya kunnafoɔni kunbabaw	73	Ɔ̀lekisew	79
Farilafunteni	74	Tulow, Kankɔ̀kɔ̀na, ani Nu	80
Ninakili	75	Golo	80
Dusukun tantanni	76	Kɔ̀kɔ̀bara	81
Tansiyɔ̀n tacogo	77	Fasaw ni Jolisiraw	84
Sigida 4 Banabagatɔ̀ furakecogo86			
Furakeli kerekereɔ̀nenw ka a ɔ̀sin banabagatɔ̀ gelen ma	87	Kunnafoɔni lasecogo dɔ̀gɔ̀tɔ̀rɔ̀ ma (keneyabaarakela)	91
Banajugu taamasijɔ̀w	89	Banabagatɔ̀ ka kunnafoɔniseben	92
Deme be ɔ̀ni dɔ̀gɔ̀tɔ̀rɔ̀ fe cogo min ani waati min na	90		

Sigida 5 Ka kenɛya ka sɔrɔ i ma fura ta	93
Ka furakeli ke ni ji ye	94
Sigida 6 Furaw tacogo numan ni u tacogo jugu	97
An mako be fura la tuma jumen?	98
Dantemewale jugu w furaw tali la	98
	Misali minnu na fura dɔw tali ye farati ye
	102
Sigida 7 Banakisɛfaganw ye mun ye ani u be ta cogodi?	104
Banakisɛfaganw tali sariyaw	105
Ni fura ma mako nɛ, an ka kan ka ko min ke	107
	Banakisɛfaganw tata hake dɔnni nafa
	108
	Taamasinjɛw
	109
	Hakɛw.....
	109
Sigida 8 Furaw hake tata sumancogo ani u dicogo	109
Taamasinjɛw	109
Hakɛw.....	109
Furaw dicogo denyereniw ma	111
	Furaw ta waatiw
	113
	Pikiri ka kan ka ke kun jumen na, a man kan ka ke kun jumen na?
	115
Sigida 9 Labɛn ni ladilikan minnu ka kan ka matarafa pikiri kɛli kama ..	115
Pikiri ka kan ka ke bana cunnen minnu na aw masurunya dɔgɔtɔrɔso la	116
Aw man kan ka sɔn fura minnu pikiri ma FEWU.....	117
Faratiw ni yere tangacogow.....	118
Pikiribijɛ labencogo	123
Pikiri ka kan ka ke fari yɔrɔ minnu na:	124
	Pikiri kɛcogo
	124
	Pikiriw be denw ke lujurato ye cogomin na:
	125
	Pikirike minenw saniyacogo (tobicogo).....
	126
	Aw be aw hakili sigi ani ka aw yere mine.....
	127
Sigida 10 Furakeli kunfɔɔ	127
Kirinni	130
Ninakili.....	131
Dusukun tantanbaliya.....	134
Basibɔn	135
Kirinni	137
Jogindaw.....	138
Jolilabana	143
Tetanɔsi (Janɔyin/nɛgetigebana)	144
Kɔkolo ni kan joginw.....	146
Kungolo joginni.....	148
Disijogin ni galakajogin.....	150
Kɔnɔbara joginni.....	150
Dimi gelen juguman kɔnɔna na.....	151
Dusukundimi	154
	Kolo karilen, a wurukutulen walima a mugulen
	154
	Birintili
	161
	Binkanni
	162
	Jeninidaw
	163
	Kuran kasaaraw
	165
	Tubabu bagamafenw ka jeninidaw . . .
	166
	Polosi ka maramafenw
	166
	Baga
	168
	Hakililabana minnu ka kan ka furake joona.....
	174
	Ka kɔn Sukarodunbana ma
	176
	Kirinni, jali
	178
	Fɛnɛnɛnama kindaw
	179

Farikolo tanabanaw: a hakelama
walima a juguman 181

Funteninatɔɔɔ balalenw 182

Sigida 11 Balo nafama:

Mɔɔ ka kan ka mun ni mun dun walasa a to ka keneya la? 185

Balo numan dunbaliya be bana
minnu lase adamaden ma 185

Nafa min be balo numan dumni na . . . 187

Balodese kunbencogo: mɔɔ farikolo
mako be dumuni minnu na
walasa a keneman ka to 188

A be dɔn cogodi ko balodese be
mɔɔ la? 192

Balodese kunbencogo ni a furakɛcogo 194

Mɔɔ be se ka dumuni numan dun
cogodi ka sɔɔ wari caman tɛ a
bolo walima dugukolo tɛ a bolo? . . . 196

Witaminiw be sɔɔ fen minnu
na: furakisew, pikiriw, sirojiw,
walima dumuniw na? 200

An ka kan ka dumunifen minnu ye
ka u to yen 202

Denmisen fitiniw balocogo numan . . . 203

Hakilina jugu minnu be mɔɔw la
dumuniko la 208

Keneyako geleyaw ka sababu kɛ
mɔɔw ka dumuni duntaw ye 209

Saniya ani bana minnu be sɔɔ
saniya matarafabaliya fe 218

Sigida 12 Keneya sabati fɛɛɛw: Yɛɛtangacogo bana caman ma 218

Saniya matarafali sariya kunbabaw . . . 220

Sigida saniyali 224

Kɔnɔnatumuw ni fɛɛɛnamani
werɛw minnu be balo mɔɔ joli la . . . 228

Keneyako geleyaw minnu sababu ye
sosow ni dimɔɔw ye 241

Boloci: yɛɛtanga fɛɛɛ bɛɛ la
nɔɔman ani a bɛɛ la numan 246

Banaw ni jogindaw kunbencogo
werɛw 248

Farilajidese 254

Sigida 13 Bana minnu be mɔɔ minɛ ka caya 254

Kɔnɔboli ni tɔɔtɔɔnɔn 256

Fɔɔɔ 266

Kungolodimi ni kumabin 267

Mura walima murasɔɔɔɔɔ 268

Nu gerenni ni nuji boli 269

Ƴɛɛdokololabanaw (*la sinusite*) 270

Fen minnu be mura bila mɔɔ la 271

Faritanabanaw 271

Sisan 272

Sɔɔɔɔɔ 274

Disidimi 276

Sinkɔɔkɛɛredimi 277

Bijɛdimi 279

Kolotugudadimi 281

Kɔdimi 282

Jolisirafunu 283

Koko 284

Senfunu 285

Erini 286

Kirinni (Jali) 287

Farigan 289

Sigida 14 Mɔgɔw wajibiyalen don ka taa dɔgɔtɔɔso la banajugu minnu na291

Sɔgɔsɔgɔninje	291	Bana min be sɔɔɔ nɔmɔw, nperenw, ni dabiw ka kinni fe (<i>Typhus</i>).....	307
Fa	294	Kuna	308
Negetigebana.....	295	Joli min sababu ye kinnifen dɔ ye (<i>Leishmaniose</i>)	311
Kanjabana ni kunsemenabana.....	299	Kunfilanitu	311
Sumayabana	300	Samasen	314
Farigan min be mɔgɔ bila kumakuntan fɔ la (<i>La Dengue</i>)	302	Ɔenatumu	315
Bana min be sɔɔɔ nɔnɔkɛne wulibali minni fe (<i>La Brucellose</i>)	303	Sunɔgɔbana.....	315
Tifoyidi (Nɔgɔbana).....	304	Sayi neremuguma	316
		Wololabanaw furakɛcogo numanw ..	317

Sigida 15 Wololabanaw317

Wololabanaw dɔncogo.....	320	Balodese min be dankari ke wolo la ani wololabana were minnu be sɔɔɔ balodese fe	334
Maɔa.....	324	Goroniw	336
Ɔlimiw ni ngarangaw.....	325	Sennakuru.....	336
Dabiw	326	Kuruw ni nɔfimanw.....	337
Nperew ni nɔlangarangaw.....	326	Wololakanseri	337
Jolimisenni ni kisekiseni nemaw.....	327	Wololasɔgɔsɔgɔninje walima genegene.....	338
Foroforo	328	Funubana ni ken cayali mɔgɔ fari la ..	339
Dan	328	Kelebe.....	339
Sumuniw ni funuw	328	Farilajoli min be sɔɔɔ joli bolicogo jugu fe	339
Fari bilenni ni farinɛɛw (Faritanabanaw).....	329	Joli minnu be bɔ banabagatɔ la ka a sababu ke yelemabaliya ye dilan kan.....	340
Furabulu ni fen minnu be faritanabana bila mɔgɔ la.....	330	Denyereniw ka wololabanaw.....	341
Kaba	330	Foroforo (nɔbilenniw)	342
Sufefarigan, Kaba	331	Foroforo basigilen	343
Banamisenni minnu sababu ye nɔgɔ ye (Kaba)	331	Tulonɔgɔ	343
Nɔ jeman jemanw nɛda ni farikolo tɔ la	332	Ɔleko geleya taamasinɛw	344
Nɔjemanbɔ (tɛge, kan ni nɛda la).....	333		
Kɔnɔmayafari	334		

Sigida 16 Ɔɛw	344
Ɔɛ joginni	345
Ɔɛ bilenni ni Ɔɛdimi sababu	346
Ɔɛjalandimi	347
Ɔɛjalandimi basigilen	347
Denyereni ka Ɔɛdimi (ni denyereni ni Ɔɛdimi wolola)	348
Ɔɛmɔɔɔnɔnabana (Ɔɛmɔɔɔnidimi)	349
Ɔɛnatansiyɔn	350
Ɔɛjiforokolabana	351
Dibi donni Ɔɛ kɔɔ	351
Ɔɛ taalen kalamɛnɛ fɛ	351
Ɔɛnasumuni	352
Sogosu Ɔɛ kan (<i>Ptérygion</i>)	352
Birintili walima joli Ɔɛyeelendonda la	352
Joli bɔli Ɔɛ jeman yɔɔ la	353
Joli jiginni Ɔɛ yeelendonda yɔɔ la (<i>Hyphéma</i>)	353
Nɛ Ɔɛyeelendonda la	353
Ɔɛkanbugun	354
Surɔfiyen ni Ɔɛ jali (<i>Hypovitaminose A</i>)	354
Tafuge walima dimɔɔɔw pantɔla	356
Fɛnw keli fila ye mɔɔɔ Ɔɛ kɔɔ	356
Mara	356
Ɔɛlinw ni Ɔɛntaraw tangacogo	359
Sigida 17 Ɔɛlinw, Ɔɛntaraw ani dakɔnkɔna	359
Nɛ Ɔɛlin na ani Ɔɛndimi	361
Ɔɛntaradimi	361
Dawolodimi, dakudimi	362
Nɔ walima tomi jemanw dakɔnkɔna na	362
Sufefarigan	363
Sigida 18 Ɔɛɛɛɛsiraw ani mɔɔɔ dogoyɔɔw	364
Ɔɛɛɛɛsiralabana damadɔw	365
Bana minnu bɛ sɔɔ kafɔɔɔɔɔnya fɛ (dilannabanaw)	367
Dogoyɔɔla joliw (ɔɛya la walima musoya la)	371
Bolokoli ni musow ka nɛɛkɔɔɔsigi	374
Sugunɛ labɔjuruni dontuma ni a doncogo (Manajuru min bɛ kɛ ka sugunɛ labɔ mɔɔɔ kɔnkɔ, Kateteri)	375
Muso ka banaw	377
Ɔɛ ni muso minnu tɛ se ka bange kɛ (konaya)	380
Muso ka kalolabɔ	382
Sigida 19 Denbaw ni matɔɔɔniw ka kunnafoniw	382
Koli jɔli (ni muso si tɛmɛna koli yeli ma)	383
Kɔnkɔmaya	384
Kɔnkɔmaya lajeliw (peseli)	387
Peseli kɛ seben	392
Muso ka kan ka labɛn minnu sabati sani jiginni ɔɛ	393
Jiginni labenni	394
Denyereni ladonni	401
Tonso bɔli	402
Basi bɔnni	403
Jiginni geleyaw	406
Ni musoya joginna jiginni senfɛ	408
Denyereni ladoncogo	409
Ladoncogo kɛrenkɛrennen ka Ɔɛsin den dɔɔɔmanniw ni den sebaliw ma	412
Denyereni ka banaw	412
Denba ka kɛnɛya jiginni kɔfɛ	419
Sindimi (joli, kurumisenniw): ka sin di den ma ani k'i janto sinbara la	420
Kɔnkɔbarala kanseri taamasijɛw	423
Kɔnkɔtɛni a yerema	424
Baw ni denyereni faratibatigiw	425

Sigida 20 Bangekɔlɔsi fɛɛɛw—An bɛ sɛ ka fɛɛɛ minnu tige walasa ka an ka den hake lapininen sɔɔ 429

Bangekɔlɔsi	429	Laadala bangekɔlɔsi cogoyaw	439
Bangekɔlɔsi fɛɛɛ suganticogow.	430	Ladalafɛɛɛ minnu bɛ kɔnɔta bali	441
Musow bɛ kɔnɔmaya cogodi	432	Mɔɔ minnu t'a fɛ ka den sɔɔ	
Bangekɔlɔsi fɛɛɛw	433	tuguni, olu ka fɛɛɛw	442
Bangekɔlɔsi fɛɛɛ wɛɛw	437	Balo nafama	443

Sigida 21 Denmisɛnw Ladonni. 443

Den banabagatɔ ni ladonko		Joginniɛw ni kasaaraw	469
nɔɔɔman ka kan.	445	Keneya tigilamɔɔɔw tɔɔɔlakibaruya . .	471
Saniya ni jinɔɔɔlabɔ	446	Den min bɛ ka mɔ o den ka kɛɛ de . .	472
Bolociw ni furaw	447	Mɔni	477
Kecogo wɛɛ minnu bɛ denmisɛnw		Denw bilali kalan sira fɛ	479
ka keneya makarali la	447	Nanfila A: Den ka mɔni kɔlɔsiliseben. .	480
Denmisɛnw ka keneyako geleyaw	448	An kumana bana minnu kan ka	
Fari fanw banani.	467	temɛ sigida wɛɛw la	488

Sigida 22 Mɔɔkɔɔɔɔba banaw 488

Bana wɛɛ minnu bɛ mɔɔkɔɔɔɔbaw		Ka jɛn ni saya ye	496
mine kɛɛnɛkɛɛnɛnɛnya la	490	Fura kɛɛn kɛɛn bɛɛ hake jumɛn ka	
Bana minnu ka teli ka mɔɔɔw mine		kan ka kɛ aw bolokɔɔ?	497
minnu si bɛ san 40 na	494		

Sigida 23 Furaminɛn 497

Furaminɛn maracogo	498	Sigida faramasi	502
Furaw sancogo	499	Ladilikan ka a jɛsin dugu	
Fura minnu maralɛn ka kan ka sɔɔ		butigitigiw ni a fura fɛɛɛrelaw ma . .	505
denbaya ka furaminɛn kɔɔ	500		

Sigida 24 Sidabana 506

Sidabanakise taamasijɛw	507	Musow ni baw ka keneya.	509
A furakɛcogo	507	Sidabanakise tigilamɔɔɔ walima	
Yɛɛɛtangacogo sidabana ma.	508	sidatɔ ladonɔcogo.	511

Sigida 25 Gafe in kɔɔɔ fura kofɔlɛnw tacogo 512

Fura tata hake walima a tacogo.	513	Fura wɛɛw	542
Furaw tɔɔɔ	515	Dimimadalanw	565
Kunnafoniw furaw kan	522	Bangekɔlɔsi fɛɛɛw	595
Banakisefaganw bɛ banakisew keɛ .	522	Sidabanafura.	600

Kumadenw kɔɔ 602